

II.

BUDAPESTIN VUOSI 1956 AIKALAISNÄKÖKULMASTA

Vaikka vuosi 1956 alkoi tammikuun ensimmäisenä, subjektiivisen aikakokemuksen tasolla sen ajoittaminen Unkarissa on jo paljon vaikeampaa. Monet lokakuussa läsnä olleet ilmiöt olivat tapahtuneet jo aiemmin: Stalin kuoli maaliskuussa 1953, yksipuoluejärjestelmä syntyi keväällä 1949, syyskuussa 1944 ensimmäiset neuvostojoukot saapuivat Unkariin ja edelleen maaliskuussa 1944 Saksa oli miehittänyt amiraali Miklós Horthyn hallitseman liittolaisensa. Vapausotia Unkarissa oli käyty vähintäänkin 1700-luvun alusta, vuonna 1848 tehtiin myös vallankumousta, vuonna 1867 sovinto itävaltalaisien kanssa ja vuonna 1918 jatkettiin siitä, mihin oli jääty seitsemän vuosikymmentä aiemmin.

Joka tapauksessa kun Stalin kuoli, pääministeri ja Unkarin työtätekevien puolueen (*Magyar Dolgozók Pártja*) pääsihteeri Mátyás Rákosi joutui luopumaan pääministeriydestään Imre Nagyin hyväksi. Uuden hallituksen aikana entisiä raskasta teollisuutta suosivia linjauksia tarkistettiin maatalouden sekä kulutustavarateollisuuden hyväksi ja myös poliittisia vankeja vapautettiin. Nagyin pääministerikausi kesti huhtikuuhun 1955, jolloin Rákosi oli onnistunut voittamaan entisen asemansa puolueessa: Nagy menetti tuolloin kaikki poliittiset sekä akateemiset luottamustehtävänsä, ja vuoden lopussa hänet erotettiin myös jo koko työtätekevien puolueesta (vrt. esim. Horváth 1992, Magyarország története 1995, Hoensch 1996).

Samana vuonna, jolloin Itävallan miehitys päättyi, Varsovan liitto perustettiin ja Unkari liittyi YK:hon, myös Neuvostoliiton ja Jugoslavian suhteet alkoivat lämmetä. Kun Hruštšév sitten 20. edustajakokouksessa helmikuussa 1956 tuomitsi Staliniin liittyneen henkilökultin – ja siinä ohessa myös osan historiankirjoitusta –, Títtoa vastustanut Rákosi tulkitsi puheen koskevan Neuvostoliittoa ja että Unkarissa oli toimittu tässä hengessä jo vuodesta 1953 lähtien. Siinä mielessä tämä piti paikkansa, ettei pääministeriys Nagyin jälkeen palannut Rákosille, vaan virkaan astui usein nuoreksi luonnehdittu András Hegedüs.

Vaikka Hruštšévin puheessa ei Jugoslavian lisäksi suoranaisesti mainittu kansandemokratioita (vrt. Hruscsov 1988), erityisesti Puolassa ja Unkarissa puheella oli suuri merkitys. Kesäkuun lopussa Poznanissa oli levottomuuksia, joiden seurauksena Puolan puoluejohto päätti neuvotella työläisten kanssa. Unkariin puolestaan puheesta kantautuneet tiedot loivat optimistisia odotuksia Rákosin mahdollisesta kukistumisesta. Syrjäyttäminen toteutuikin Puolan levottomuuksien jälkeen, sillä MDP:n keskusjohto erotti Rákosin ensimmäisen sihteerin ja poliittisen toimikunnan tehtävistä heinäkuun 18.–21. päivien istunnossa, jossa Neuvostoliiton puolueen edustaja Anastas Mikojan oli läsnä. Tilalle valittiin politbyroon jäsen ja myös varapääministerinä toiminut Ernő Gerő (ibid.).

Yhteiskunnallinen keskustelu ja kritiikki olivat myös vilkastuneet vuoden ensimmäisellä puoliskolla. Touko-kesäkuussa puolueen nuorisjärjestö DISZ:iä (*Demokratikus Ifjúsági Szövetség*) lähellä ollut Petőfi-piiri (*Petőfi-kör*) järjesti keskusteluja toisesta viisivuotissuunnitelmasta, filosofian ongelmista ja historiatieteen tavoitteista – myös Hruštšév oli edustajakokouksessa viitannut historiankirjoituksen uusiin tavoitteisiin. Vielä kesäkuun lopussa puolueen keskusjohto päätti piirin lakkauttamisesta, mutta jo syyskuussa se aloitti toimintansa uudelleen. Myös muita keskusteluklubeja perustettiin eri yliopistokaupunkeihin.

Syyskuussa kirjailijaliitto vaati laittomuuksiin syyllistyneiden johtajien asettamista vastuuseen ja Imre Nagyin täyttä poliittista rehabilitointia. Puolueeseen Nagy otettiin uudelleen lokakuun puolivälissä. Hieman aiemmin, lokakuun kuudentena, László Rajk ja muutamia muita, jotka oli teloitettu näytösoikeudenkäynnin jälkeen vuonna 1949, oli haudattu uudelleen. Lokakuun puolivälissä opiskelijat alkoivat liikehtiä yliopistoissa ja korkeakouluissa. Szegedissä opiskelijat päättivät erota DISZ:stä ja perustaa uudelleen vuosien 1945–1949 välillä toimineen yliopistojen ja korkeakoulujen opiskelijajärjestö MEFESZ:n (Az 1956-os... 1991, 30–36; Magyarország története 1995, 224–227).

Maanantai-iltana 22.10. *Kossuth Rádió* saattoi kertoa jo, että yliopistonuoret olivat pitäneet poikkeusistunnot kahdessa Budapestin yliopistossa. Teknisen yliopiston kokouksessa opiskelijat olivat laatineet muutamia pykälää, joista jotkut olivat myös vielä keskustelun alla. Osan mainittiin käsittelevän maan taloutta, politiikkaa sekä yli-

opiston asioita. Radiouutisessa ei menty tarkkoihin yksityiskohtiin mutta joitakin vaatimuksia mainittiin nimeltä. Yksi näistä oli aiemmin juhlitun vuoden 1848 kansallispäivän 15.3. saaminen kansalliseksi juhlapäiväksi. Toimittaja kertoi myös, että opiskelijat vaativat Imre Nagyin ottamista takaisin ylimpään puoluejohtoon, solidaarisuutta puolalaisille ja olivat halukkaita *MEFESZ*:n perustamiseen.

Seuraavassa tätä maanantai-iltaa seuranneita tapahtumia tarkastellaan päivä kerrallaan ja nimenomaan nimeämiseen ja symboleihin liittyvän kysymyksen lävitse. Kysymyksessä on tällöin tavallaan tietoisesta yksipuolinen lähestymistapa, jossa ei keskitytä itse tapahtumiseen vaan tuon tapahtumisen arvioimiseen ja kielelliseen haltuunottoon, jossa yrityksillä määritellä ympäröivä todellisuus ja sen eri toimijat pyrittiin myös vaikuttamaan itse tapahtumiin. Vaikka kansannousun käännekohdat ovat hyvin tiedossa, kronologinen esitystapa on valittu siitä huolimatta: politiikan kielellisen tutkimuksen kannalta 23.10.–4.11.1956 muodostaa ainutlaatuisen aineiston, jossa on hyvin lyhyen ajan kuluessa havaittavissa useita eri tulkintoja ja muutoksia, joilla oli selvästi poliittista merkitystä.

2. 1. Budapest 23. lokakuuta–4. marraskuuta Unkarin tiedotusvälineissä

Tiistai, 23. lokakuuta

Puolan lokakuu ja tilanne Poznanissa olivat Budapestissa esillä. Pääkaupungin lehdet antoivat useita sivuja palstatilaa Władysław Gomułkalle julkaisemalla hänen puheensa kokonaisuudessaan. Eilisiä yliopistoilla pidettyjä kokouksia puoluelehti *Szabad Nép* (Vapaa kansa) kommentoi sisäsivulla otsikolla ”Yliopistonuorten liikettä ei ole mahdollista käyttää minkäänlaiseen restauraatioon”. Etusivulla lyhyen uutisen otsikkoon oli nostettu 15.3. piirin perustaminen. Uutisessa mainittiin opiskelijoiden 25 pykälää mutta niiden kaikkien sisältöön ei puututtu.

Aamupäivän uutistapahtumiin kuului Unkarin puoluejohdon saapuminen vierailulta Jugoslaviasta. Kello 13 radio tiedotti, ettei samalle päivälle suunniteltua mielenosoitusta sallita. Kello 14.23 sisäministeri László Piros ilmoitti kuitenkin päätöksen muuttamisesta.

Teknisen yliopiston lehti *Jövő Mérnöke* (Tulevaisuuden insinööri) julkaisi kymmenen opiskelijoiden esittämää vaatimusta. Niihin kuuluivat edellä mainittujen lisäksi salaiset ja vapaat monipuoluevaalit, vaatimus neuvostojoukkojen vetäytymisestä sekä ennen yksipuoluejärjestelmää käytössä olleen Kossuthin vaakunan palauttaminen. Kirjailijaliiton lehdestä *Irodalmi Újság* (Kirjallisuuslehti) julkaistiin erikoispainos, joka alkoi viittauksella historialliseen käännekohtaan saapumisesta. Tilannetta luonnehdittiin vallankumoukselliseksi, ja kirjailijat saattoivat olla päteviä vain, jos koko unkarilainen työtätekevä kansa ryhtyisi kurinalaisesti. Erikoispainoksessa kirjailijat esittivät seitsemän kohtaa ja tervehdyksen puolalaisille kirjailijoille.

Työtätekevien nuorten liiton (DISZ) lehti *Szabad Ifjúság* (Vapaa nuoris) julkaisi erikoispainoksen, jossa se tuki mielenosoituksen järjestämistä. Siinä Unkarin ja Puolan vanhastaan hyviä suhteita vahvistettiin runoilija Sándor Petőfin säkeillä ja mielenosoitusta kannustettiin muun muassa iskulauseilla ”Kauan eläköön Unkarin vapaus” ja ”Kauan eläköön isänmaa”.

Kello 15 mielenosoittajat kokoontuivat Pestin puolelle Petőfin patsaalle, jossa luettiin opiskelijoiden esittämät vaatimukset sekä lausuttiin Petőfin runo *Nemzeti dal* (Kansallislaulu). Runo liittyi olennaisesti Unkarin vuoden 1848 vallankumoukseen, jonka runollisiin

johtohahmoin Petöfi kuului. Itse paikka oli myös tärkeä, sillä aukio oli sama, jossa esimerkiksi kommunistien johdolla oli osoitettu mieltä sotaa vastaan kansallispäivänä 15.3.1942. Patsaalla pidetyn tilaisuuden jälkeen kulkue eteni Budan puolelle unkarilaisia 1848 auttaneen puolalaiskenraali Józef Bem patsaalle. Siellä luettiin romantiikan runoilija Mihály Vörösmarty unkarilaisten marseljeesiksikin luonnehdittu *Szózat* (Kehotushuuto).

Myöhään iltapäivällä ihmisiä alkoi kokoontua parlamentin edustalle ja mielenosoittajajoukosta alettiin vaatia Imre Nagya esille. Nagy suostui puhumaan mielenosoittajille, vaikka hänellä ei ollut varsinaista asemaa puoluejohdossa. Uudelleen puolueeseen hänet oli otettu vasta vajaa pari viikkoa aiemmin.

Jugoslaviasta palannut puolueen ensimmäinen sihteeri Ernő Gerő puhui radiossa kello 20. Puheen alussa Gerő selosti heinäkuun puoluepäätösten merkityksiä ja myönsi virheitä tehdyn. Gerő vetosi aikaan: lyhyessä ajassa ei ole ollut mahdollista toteuttaa tehtyjä päätöksiä. Parikymmentä minuuttia kestänyt puhe edusti paitsi kommunistista kielenkäyttöä niin myös voimakasta me-retoriikkaa. Usein toistuvat esimerkiksi ilmaisut *puolueemme*, *työväenluokkamme*, *kansamme* jne. Puheessa kommunistit kuuluvat myös ”meihin”, sillä hekin olivat isänmaallisia. Tämän isänmaallisuuden Gerő ymmärsi Horthyn vankiloiksi, maanalaisen kauden työksi ja Espanjan vapausodaksi (!). Isänmaallisuus oli eri asia kuin nationalismi, jota Gerön puheessa edustivat hänen mainitsemansa kansan viholliset.

Mitään konkreettisia lupauksia Gerő ei antanut mielenosoittajille. Puheen usein lainattu kohta kuului seuraavasti:

”Kansamme vihollisten tärkein pyrkimys on tänään koettaa horjuttaa työväenluokan valtaa, löyhentää työväen ja talonpoikien liittoa, kaivaa maata työväenluokan johtavalta roolilta maassa, horjuttaa kansan uskoa puolueeseen... [He] haluavat löyhentää ystävällisiä suhteita muihin sosialistisiin maihin... Siksi tuomitsemme sellaiset, jotka nuorisomme ympärillä koettavat levittää sovinnin turmelusta ja käyttävät nationalististyyppiseen mielenosoitukseen demokraattista vapautta, jonka valtiomme varmistaa työtätekevälle kansalle.”

Tarkkaan ottaen Gerő ei puhunut vastavallankumouksellisista, vaan kyse oli Stalinin 1930-luvulla käyttöön ottama ilmaisu kansan

viholliset, joiden nykyisistä tavoitteista oli kysymys. Kansan vihollisten ymmärrettiin olevan mielenosoittajien joukossa, nuorison ympärillä ja käyttävän mielenosoitusta hyväkseen.

Illalla kaupunginpuiston laidassa sijaitseva suuri Stalinin patsas kaadettiin ja ammuskelu alkoi radion luona. Myös puoluelehteen ja eri puolille kaupunkia hyökättiin.

Keskiviikko, 24. lokakuuta

Päivän lehdet uutisoivat Budapestissa olleen suuren nuorten mielenosoituksen. Ammattiyhdistysliikkeen *Népszava* (Kansan ääni) referoi tapahtumat lyhyesti otsikolla ”Lokakuun 23:n kertomus”. Lehden pääotsikko oli ”Sosialistisella tiellä kansan kanssa”. Bemin patsaalla arvioitiin olleen useita kymmeniä tuhansia ihmisiä.

Pääkirjoituksessa toimittajat kirjoittivat, etteivät he ymmärrä Gerőn puhetta, joka toisti yllin kyllin menneiden vuosien fraaseja, vaikka työläiset odottavat vastuullisesti otettavaksi kantaa kansan toiveisiin. *Népszava* tuki mielenosoitusta mutta muistutti myös vastavallankumouksellisten aineiden olemassaolosta. Vallalla oli hyväksikäyttöteoria: mielenosoittajilla oli hyvät aikeet ja sosialismin rakentamisesta huolestuneet nuorisojoukot liikkuvat kaduilla, mitä vastavallankumoukselliset ainekset pyrkivät kuitenkin käyttämään hyväkseen.

Szabad Nép tulkitsi mielenosoitusta otsikoilla ”Haluamme sosialistista demokratiaa” ja ”Eteenpäin sosialistisen demokratian tiellä!”. Lehden toimitus tervehti myös erillisellä seinälehdellä Budapestin kansaa suuresta mielenosoituksesta sosialistisen demokratian kehittämiseksi ja uudistamiseksi.

Isänmaallisen kansanrintaman *Magyar Nemzet* oli varovaisempi, ja se käytti etusivunsa puolueen Jugoslavian tapaamiseen. Sisäsivun suuri artikkeli kertoi eilisestä otsikolla ”Budapestin nuorten jättiläis-mielenosoitus”.

Ensimmäisen kerran tilannetta oli määritelty fasistisilla ja taantumuksellisilla aineksilla radiossa aamulla kello 4.30. Tuolloin luettu ministerineuvoston tiedonanto alkoi sanoilla ”fasistiset, taantumukselliset ainekset järjestivät hyökkäyksen julkisia rakennuksiamme vastaan”. Tuntia myöhemmin fasististen, taantumuksellisten aineiden tilalla olivat ensimmäistä kertaa vastavallankumoukselliset, taantu-

mukselliset ainekset. Käsitys vastavallankumouksesta myös toistui usein päivän mittaan radiossa luetuissa tiedotteissa. Niihin kuuluivat kaupungilta tulleet uutiset ja erilaiset sähkeet, joissa tuomittiin vastavallankumoukselliset provokaatiot. Sähkeet oli laadittu tekstissä mainittujen opiskelijoiden tai jonkin paikan työläisten nimissä. Mahdollisten allekirjoittajien nimiä ei luettu – kenties niitä ei ollut olemassakaan.

Aamulla kello 6.30 luetussa sisäministeriön tiedotteessa todettiin, että ”ryöstelevien vastavallankumouksellisten joukkojen puhdistaminen jatkuu kello yhdeksään saakka”. Kansalaisia kehoitettiin vain ehdottoman välttämättömissä asioissa liikkumaan kaduilla. Lukuisiin tiedusteluihin vedoten kerrottiin iltapäivällä, että Budapestiin ilmestyneet sotilaat ja panssarit ovat Varsovan liiton Unkarissa olevia joukkoja ja mainittiin, että ne ovat tulleet palauttamaan järjestystä hallituksen pyynnöstä.

Aamulla kello 8.13 radiossa tiedotettiin uusista henkilövalinnoista. Keskuskomiteaan oli valittu uusina jäseninä Ferenc Donáth, Géza Losonczy, filosofi György Lukács ja Ferenc Münnich. Imre Nagyista tuli pääministeri, ja edellinen pääministeri András Hegedüs jäi hänen varamieheksensä.

Uusi pääministeri puhui radiossa kello 12.10. Imre Nagy ei argumentoinut tilannetta vastavallankumouksena vaan puhui ”rauhallisten mielenosoittajien joukossa olevista vihollisaineksista, jotka johtivat hyvää tarkoittavia työläisiä harhaan ja vastustamaan kansandemokratiaa”. Puheen yleisenä sisältönä oli vedota taistelujen lopettamiseen ja Nagyin vuoden 1953 hallitusohjelman periaatteiden toteuttamiseen. Puhe uusittiin päivän mittaan ja määräaika pidennettiin taistelujen lopettamiselle.

Päivän aikana usein on esillä ajatus mielenosoituksen periaatteellisesta hyvyydestä tai rauhallisuudesta, mitä vastustajat kuitenkin käyttävät hyväkseen. Tämä käy ilmi esimerkiksi julkistetuista puolueen keskuskomitean ja Isänmaallisen kansanrintaman tiedonannoista samoin kuin parlamentin puhemiesneuvoston puheenjohtaja István Dobin sekä DISZ:n lausunnoista. Kirjoittajat arvioivat, että kysymys oli hyökkäyksestä, jonka tärkein päämäärä on kansandemokraattisen järjestelmän kukistaminen.

Puolueen keskuskomitean poliittisen komitean jäsenen János Kádárin puhe luettiin radiossa kello 20.45. Kádár kuvasi tilanteen lyhyesti muutamassa ensimmäisessä lauseessa, jossa

”...opiskelijamuorison marssi, jolla aluksi oli pääosin hyväksyttävät vaatimukset, rappeutui nopeasti kansandemokraattista järjestelmää vastaan suuntautuneeksi mielenosoitukseksi. Tämän varjon alla puhkesi aseellinen hyökkäys. Vain hehkuvalle vihalla voi puhua tästä hyökkäyksestä, jossa vastavallankumoukselliset taantumukselliset elementit nousivat isänmaamme pääkaupunkia vastaan...”

Tilanteen määrittelyssä itse mielenosoitus alkoi jäädä jo vastavallankumouksellisten, taantumuksellisten eli taaksepäin vievien elementtien hyökkäyksen taakse. Mielenosoitus ymmärrettiin kulissiksi tai varjoksi varsinaiselle hyökkäykselle.

Torstai, 25. lokakuuta

Aamulla sisäministeriö vaati ammuskelun lopettamista seuraavaan päivään kello kymmeneen mennessä. Radiossa kerrottiin elämän lähteneen käyntiin, perunoita tuodun kauppaan ja raitiovaunujen kulkevan. Ministerineuvosto kehotti työläisiä palaamaan töihin ja järjestyksen palauttamisen edistyvän hyvin.

Varhain iltapäivällä kävi ilmi, että János Kádár oli korvannut Ernő Gerőn puolueen ensimmäisenä sihteerinä. *Népszavan* erikoispainoksen mielestä ”kansan demokraattinen tahto on voittanut”. Vajaan kahden vuorokauden aikana sekä puolueen johto että hallituksen päämies olivat vaihtuneet.

Iltapäivällä radiossa puhunut uusi puoluejohtaja Kádár määritteli aluksi, miten tilanteeseen oli tultu:

”Vaikeassa tilanteessa... on kuvaavaa, että erilaiset ainekset ovat sekoittuneet siihen. Osa nuorisostamme lähti rauhallisena ja otti osaa suurin joukoin tarkoituksenaan rehellinen mielenosoitus, joka muutaman tunnin kuluttua rappeutui kansanvastaisten vastavallankumouksellisten aineiden aikomusten mukaiseksi kansandemokraattista valtiotaltaa vastaan suuntautuvaksi aseelliseksi hyökkäykseksi... Puolueemme johto

täysin yksimielisesti otti kantaa siihen, että... aseellinen hyökkäys pitää kaikin mahdollisin välinein lyödä takaisin.”

Vaikka Kádár arvioi tilanteen hieman monimutkaisemmaksi kuin edellisen päivän radiolähetyksessä, järjestyksen palauttaminen on ensimmäisenä. Asioita yksinkertaistava sotilaslogiikka nousee esiin: hyökkäys pitää lyödä, oli se sitten kenen tahansa aloittama.

Kádárin jälkeen oli Imre Nagyin vuoro puhua. Kun Kádárilla osa nuorisosta lähti rauhallisena, ja mielenosoitus rappeutui vastavallankumouksellisten hyökkäykseksi, niin Nagyin arviossa vastavallankumoukselliset olivat lukumäärältään vähäisiä. Osoitettuaan ensin sanansa Unkarin työtätekevälle kansalle Nagy sanoi, että viime päivinä isänmaamme on elänyt läpi traagisten tapahtumien. Seuraava lause alkoi jo ”lukumäärältään vähäisillä vastavallankumouksellisilla, jotka liioittelivat ja käynnistivät hyökkäyksen, kansantasavaltamme järjestystä vastaan, missä he nojautuivat Budapestin työtätekvien maan tilanteesta tuntemaan katkeruuteen”.

Seuraavaksi Nagy haki katkeruuden syyt analogialla menneisyydestä, poliittisista ja taloudellisista virheistä, joiden korjaamisessa maan tilannetta ja kansan yleisiä toiveita on ehdottomasti seurattava. Traagisista tapahtumista, joiksi tilanne määriteltiin, aiotaan puolueen uudessa johdossa ja hallituksessa ottaa päättäväisesti oppia. Myös Nagy viittasi järjestyksen palauttamiseen sekä siihen, että hallitus aikoo aloittaa neuvottelut Unkarin ja Neuvostoliiton suhteista, joihin yhtenä kohtana kuuluu neuvostojoukkojen vetäminen maasta.

Tukea uudelle johdolle tuli esimerkiksi nuorälymyksen Petőfi-piirin sihteeriltä ja Isänmaallisen kansanrintaman puheenjohtajistolta. Radio tuki ja seurasi annettuja puoluepäätöksiä. Kokemusta vahvistivat marseljeesi ja Unkarin hymni, joka oli soitettu jo aiemmin päivällä, ja se soi myös Nagyin puheen jälkeen.

Selkeä vallankumousmäärittely tuli esiin *Igazság*-lehden (Totuus) ensimmäisessä numerossa, joka ilmestyi joko 25. tai 26. lokakuuta. Lehti määritteli itsensä vallankumouksellisen unkarilaisen nuorison lehdeksi. Jälleen Petőfi oli esillä, sillä hänen runollaan *A nép nevében* (Kansan nimessä) otsikoitu pääkirjoitus kertoi, kuinka

”lehti on syntynyt vallankumouksen tullessa... etteivät fasistiset bandiitit taistele ase kädessä barrikaadeilla eikä roskaväki auta suurimmalla sympatialla ja yksimielisyydellä taistelua

vaan itse kansa... kansa politikoi. Politikoi ase kädessä... Tämä on vallankumous. Vallankumous ei järjestelmää eikä sosialistisia ihanteita vastaan... vaan niitä vastaan, jotka tahra-sivat... sosialismin ylevät aatteet. Kansa haluaa sosialismia mutta puhdasta ja rehellistä”.

Pääkirjoituksessa kansa ymmärrettiin yhdeksi yksiköksi, jonka nimessä lehti kirjoitti, ja siinä Petőfin esimerkki oli kirjoittanut vallankumouspuheeseen jo varsin varhaisessa vaiheessa. Kyseessä oli tois-taiseksi epäonnistunut ja sisäistetty kansallinen vapautumiskertomus, jossa vallankumoukseen riitti yksinkertaisesti vain taistelemineen vas-taan. Alanurkassa lainattiin kouluissa usein esillä ollutta Petőfin isku-lausetta ”Kansan kanssa läpi tulen ja veden!”.

Vallankumoukselliseksi unkarilaisnuorisoksi itsensä luokitellut ryhmittymä painoi lentolehtisiä, jotka oli kirjoitettu sekä venäjäksi et-tä unkariksi. Niissä vedottiin ammunnan lopettamiseksi ja lainattiin muun muassa Karl Marxin sanoja, ettei sellainen kansa ole vapaa, jota toinen kansa sortaa. Omassa lehtisessään Kilianin kasarmin nuoret kutsuivat itseään vapaustaistelijoiksi ja halusivat palauttaa järjes-tyksen, ettei venäläisten ole mahdollista jäädä järjestyksenpidon ni-missä pitemmäksi aikaa.

Puolueen kolmannentoista kaupunginosan johto kuvasi tilannetta vastavallankumouksellisten bandiittien hyökkäykseksi. Vastavallan-kumouksellisten tulkittiin puhuneen demokratiasta ja vapaudesta mutta todellisuudessa ryöstelleen, polttaneen ja tappaneen työväen-vallan taistelevia patriootteja. Kirjoituksessa tavoitteet ja tulokset, puheet ja teot pyrittiin erottelemaan eikä niiden katsottu vastaavan toisiaan.

Perjantai, 26. lokakuuta

Szabad Nép viittasi edellisen päivän tulkintoihin vastavallanku-mouksellisista ja argumentoi järjestyksen palauttamisen tärkeydestä. Lehden uutisen alussa tapahtumaa kuvattiin traagiseksi aseelliseksi konfliktiksi, joka on jatkunut jo kolme päivää. *Magyar Nemzetin* eri-koisnumero iloitsi kansallishymnin soittamisesta ja unkarilaisten lip-pujen liehumisesta. Runoilija Vörösmartyn *Szózat* julkaistiin etusivul-la. Päivän toinen erikoisnumero esitteli Unkarin nuorison allekirjoit-

tamat Unkarin kansan vaatimukset, jotka tiivistyivät opiskelijajärjestö *MEFESZ*:in viiteentoista kohtaan. Artikkelissa Gerőn tulkittiin pitäneen unkarilaisen kansan vapaussotaa – nyt tulkinnassa apuna on myös vanha vapausmetafora – vastavallankumouksellisena toimintana. *Népszavassa* toimittaja Tibor Méray vetosi puolestaan oletettuun enemmistöön: oman kokemuksensa perusteella mielenosoittajien suuri enemmistö meni kaduille isänmaan, kansan ja vapauden vuoksi. Zsuzsa Szegő kertoi olleensa mukana mielenosoituksessa eikä havainneensa porvarillista restauraatiota, antisemitismia tai sovinismia.

Keskuskomitea antoi julkilausuman, jossa ei puhuttu enää vasta-vallankumouksellisista, vaikka varoitettiin mahdollisista seurauksista. Todettiin, ettei yhtä traagisia päiviä ole ollut toisen maailmansodan jälkeen, ja että veljessota hävittää pääkaupunkia. Puolue lupaili uutta hallitusta, neuvottelujen aloittamista neuvostojoukkojen pois vetämiseksi sekä armahdusta niille, jotka laskevat aseensa kello 22 mennessä. Eilinen takaraja oli umpeutunut aamulla kymmeneltä.

Yliopiston vallankumouksellinen opiskelijakomitea julkaisi muun muassa seinälehdessä, jossa kunniakas vallankumous ei ollut vielä läheskään päättynyt, sillä Neuvostoliiton joukot eivät olleet poistuneet Unkarista. Komitea kehotti edistämään kaikin voimin vallankumousta ja vapaussotaa voittoon. Radiossa vallankumoustulkinta mainittiin ensimmäisen kerran myöhään illalla, kun erään uutisen yhteydessä kerrottiin szolnokilaisen vallankumousneuvoston perustamisesta. Myös ensimmäiset työläisneuvostot alkoivat syntyä.

Lauantai, 27. lokakuuta

Aamulla sisäministeri tiedotti, että taistelijoiden enemmistö oli laskenut aseensa. Myös Budapestin puhdistamisen provokatiivisista aineksista kerrottiin jatkuvan onnistuneesti. Kerrottiin hallituksen synnystä ja sen argumentoitiin olevan luonteeltaan kansallinen, demokraattinen ja unkarilainen. Hallituksen ministerit esiteltiin myöhään aamupäivällä: pääministeri Imre Nagy (varalla Antal Apró, József Bognár ja Ferenc Erdei), salkuton tai valtioministeri Zoltán Tildy, sisäministeri Ferenc Münnich, maatalousministeri Béla Kovács, oikeusministeri Erik Molnár ja kansankasvatusministeri György Lukács.

Erillisessä seinälehdessä Kovácsin mainittiin olleen pienviljelijöiden pääsihteri ja Lukácsin kuten myös terveysasioiden ministeri Antal Babitsin yliopiston opettajia. Näin vedottiin paitsi yhteiskunnalliseen sopuun ja asiantuntemukseen, niin välillisesti myös sodan jälkeisen koalitiollahituksen aikakauteen. Sekä Tildy että Kovács olivat olleet vuonna 1945 parlamenttienemmistön voittaneen pienviljelijäpuolueen keskeisiä johtajia. DISZ:n *Szabad Ifjúság*in iskulauseita olivatkin ”Eläköön riippumaton, demokraattinen ja sosialistinen Unkari” ja ”Eläköön uusi unkarilainen hallitus, joka syntyi laajan kansallisen yhtenäisyysrintaman perustalle”. Lisäksi olemassa oli iskulause ”Eläköön hallitus, jossa ruumiillistuu ammattitaito ja joka edustaa Unkarin kansan tahtoa”.

Puolueen poliittinen toimikunta täsmensi käsitystään vastavallankumouksesta seinälehdessä, joka oli päivätty tälle päivälle. Siinä esitetään suoraan vallankäyttöön ja tulevaisuuteen liittyvä määrittely:

”Taistelu vallasta jatkuu. Joka nyt taistelee meitä vastaan, on vastavallankumouksellinen... Puolue on vaatimusten täyttämässä mennyt viimeiselle rajalle. Jolle se ei riitä, se ei halua kansandemokratiaa vaan vastavallankumousta.”

Kello kahdentoista radiouutisissa kerrottiin, että aseelliset kapinalliset olivat suuressa määrin laskeneet aseensa edellisenä iltana kello kymmeneen mennessä. Tänään aamupäivällä vastavallankumouksellisille todettiin jääneen kolme pistettä, joiden lopettamisen sanottiin jatkuvan. Kapinallisia näyttivät uutisten perusteella olevan ne, jotka laskivat aseensa määräaikaan mennessä. Toistaiseksi taistelevat määrittyivät siten vastavallankumouksellisiksi.

Sunnuntai, 28. lokakuuta

Puoluelehti *Szabad Nép* ei pääkirjoituksessaan halua ymmärtää niitä, jotka pitävät viime päivien tapahtumia vastavallankumouksena. Lehden tulkinnan mukaan yliopistonuoriso aloitti mielenosoituksen mutta olisi erehdys nähdä siinä vain yliopistoliike. Tehdyssä tulkinnassa

”... isänmaassamme kehittyi perusteellinen ja yhteen liittävä kansallinen demokraattinen liike, jonka menneiden vuosien

itsevaltius oli pusertanut pinnan alle, mutta joka viime kuukausina vapauden ensi tuulahduksesta syttyi liehuvaan liekkiin. Liikettä vahvasti kommunistien ja puolueen ulkopuolisen älymystön taistelu, perustava työ vapauden puolesta ja järjestelmämme moraaliseksi puhdistamiseksi”.

Vaikka tilannetta olikin määritelty koko ajan, puoluelehdessä esiintyi nyt selkeästi uusi muotoilu mielenosoitukselle ja sitä seuranneille tapahtumille. Tällä kertaa unkarilais- ja/tai mielenosoittaja-auditorion enemmistö oli määritelty kansalliseksi ja demokraattiseksi liikehännäksi. Todellisia vastustajia arvioitiin olevan mutta heidät tulkittiin pieneksi vähemmistöksi. Tulkinnan mukaan yliopistopiskelijat pyrkivät vakuuttamaan sokaistuneita äärimmäisaineksia siitä, ettei taistelu jatku järjestelmää vastaan vaan sosialistisen demokratian ja kansallisen riippumattomuuden turvaamiseksi. Vaikka aseellinen taistelu jatkui, lehti arvioi sen vähenneen torstai-iltapäivästä, koska kapinalliset näkivät demokraattisten vaatimustensa täyttyvän. Puoluelehden mukaan ei taistelun alettua ollut selvää, että toisella puolella olivat vastavallankumoukselliset ja toisella järjestelmään luottavat.

Pääkirjoituksessa etsittiin lisäksi vastuullisia siihen, ketkä tahrasivat suuren ja isänmaalliseksi kuvatun mielenosoituksen veljessodaksi. Erehdyttyjen tai huumautuneiden pitäisi nyt erottautua vastavallankumouksellisista, laskea aseensa ja luottaa kansalliseen hallitukseen, sillä tämä on 24. tunti erottautua vastavallankumoukseen johtavalta tieltä.

Kello 17.25 pääministeri Imre Nagy puhui radiossa ja muotoili uudelleen viime päivien merkityksen. Osoitettuaan puheensa ensin Unkarin kansalle Nagy aloitti lauseen, jossa todettiin viime viikon traagisten veristen tapahtumien vierineen nopeasti. Varsinainen määrittelyosa alkoi neljännestä lauseesta.

”Hallitus tuomitsee sellaiset näkemykset, joiden mukaan nykyinen suuri kansanliike [népmozgalom] olisi vastavallankumous. Epäilemättä jokaisessa suuressa kansanliikkeessä on tapana...,vahingolliset ainekset käyttivät menneitä päiviä alhaisiin rikoksiin. Tosiasia on myös se, että taantumukselliset vastavallankumoukselliset ainekset myös kytkeytyivät ja pyrkivät käyttämään tapahtumia kansandemokraattisen järjestel-

män kukistamiseen. Mutta on kiistämätöntä, että tässä liikehinnässä kehittyi perusvoimana suuri, laajakatseinen koko kansaamme yhteen liittävä kansallisdemokraattinen liike [nemzeti demokratikus mozgalom]”.

Pääministeritasolla Imre Nagy pikemminkin vahvisti puoluelehden kuten myös aamupäivällä kokoontuneen keskuskomitean käsitykset, kuin toi puheessaan jotakin olennaisesti uutta. Siinä missä Gerón kansan viholliset oli kooltaan tuntematon erityisyleisö, puoluelehden tavoin Nagy määritteli erityisyleisön koostumuksen uudelleen: nyt se oli vähemmistössä, ja enemmistön osalta kyse oli kansallisdemokraattisesta liikkeestä. Muutoin argumentoitiin koko ajan tilanteessa, jossa kaduilla oli taisteltu, mutta universaaliyleisön koostumuksesta, vastustajista ja kannattajista ei ollut tarkkaa tietoa.

Kansallisdemokraattisen liikkeen päämääräksi Nagy luetteli kansallisen riippumattomuuden, suvereenisuuden turvaamisen, yhteiskunnan, talouden ja politiikan demokratisoinnin. Nämä kaikki ymmärrettiin sosialismin perustaksi. Tulkinnassa liikehdintä syytyi menneen aikakauden raskaista rikoksista, ja taistelua seurasi demokraattisen kansallisen yksimielisyyden syntyminen. Nagy ilmoitti, että neuvottelut aloitetaan neuvostojoukkojen vetäytymisestä, ja hallitus hyväksyy myös työläisneuvostojen perustamisen. Hallitus vetosi myös symboleihin, sillä se aikoi esittää, että valtakunnan vaakunana olisi jälleen Kossuth-vaakuna ja kansallisena juhlapäivänä 15.3.

Radiossa kerrottiin, että opetusministerin johdolla koulujen historiankirjat aiotaan henkilökultin vuoksi poistaa viipymättä käytöstä. Kerrottiin Kansallisen vallankumoukskomitean perustamisesta, ja että *Széna térin* kapinalliset lopettivat taistelunsa Nagyin julistuksen jälkeen. Illalla yliopistonuoret ilmoittivat hallituksen täydentäneen vallankumouksellisen nuorison vaatimukset. Lääneistä alkoi kantautua uutisia vallankumoukskomiteoiden perustamisista.

Virallisista organisaatioista Isänmaallinen kansanrintama meni ensimmäisenä puolueen tulkintaa pidemmälle, sillä se alkoi määritellä tilannetta vallankumouksellisena taisteluna. Kello 22.48 radiossa julkaistussa vetoimuksessa kansallinen yksimielisyys syntyi ”nuorison ja kansan vallankumouksellisen taistelun tulella... Vallankumouksen luoneen kansallisen hallituksen pääministeri Imre Nagy...”. Ohjelma tulkittiin myös ”meidän” ohjelmaksemme, koska kansallisen ja demokraattisen liikkeen katsottiin synnyttäneen sen. Ohjelmassa käsi-

teltiin myös kansallisia pyrkimyksiä ja muun muassa haluttiin tuomita rikolliset johtajat.

Sisäministeri Ferenc Münnichin antamassa tiedotteessa isänmaa elää vaikeita koettelemuksen tunteja. Pääministerin tiedonannon perusteella Budapestin poliisilaitos alkoi järjestellä kansalliskaartia. Jugoslavian uutistoimisto Tanjugin mukaan Varsovassa Stalinin katu saa takaisin vanhan nimensä. YK:n turvallisuusneuvostossa Yhdysvallat, Ranska ja Englanti haluavat tutkia turvallisuusneuvostossa Unkarin tilannetta.

Maanantai, 29. lokakuuta

Päätoimittaja Iván Boldizsár otsikoi *Hétfői Hírlapin* (Maanantain uutiset) pääkirjoituksen sanoilla Verinen lehti, lainasi Sándor Petöfiä ja tulkitsi meneillään olevan vallankumouksen, jonka kärjessä on Imre Nagy. Joku lehden edustajista loi omakohtaisesti odotushorisonttia, kun hän päätti muuttaa lehden nimen alla olleen Isänmaallisen kansanrintaman logon Riippumattomaksi unkarilaiseksi päivälehdiksi.

Szabad Nép ja monet muut lehdet ilmestyivät ensimmäistä kertaa Kossuthin vaakunalla varastettuina. Lehdessä julkaistiin erilaisia vallankumoustoimikuntien vetoouksia, joissa tapahtumia määriteltiin vapaussotana tai vallankumouksena. Lehden omiin otsikkoihin vallankumous ei noussut mutta tekstissä nimitystä käytettiin epäsäännöllisesti.

Radiossa luettiin puoluelehteä, kerrottiin ihmisten palailevan töihin ja turvallisuusneuvoston käsitelleen Unkarin tilannetta. Mainittiin, että Belgradissa ilmestyvä *Politika* kirjoitti traagisten tapahtumien johtuvan ei Kádárista tai Nagyista vaan valtaan jääneestä Rákosin kaartista.

Sisäministeri Münnich lakkautti ministerineuvoston eli hallituksen valvontaelimenä toimineen ÁVH:n ja alkoi järjestellä demokraattiseksi luonnehdittua poliisia. Stalinin tie nimettiin Unkarin nuorison tieksi, Stalinin silta unkarilaiset maahan johtaneen *Árpádin* sillaksi ja Stalinin aukio talonpoikaiskapinaa johtaneen *Dózsa Györgyin* tieksi. *Néphadsereg* (Kansanarmeija) kirjoitti eilen tulleesta puolustusminis-

terin käskystä, jonka mukaan armeijan virallinen puhuttelu *elvtárs* (toveri) on jälleen *bajtárs* (aseveli).

Illalla työtätekevän nuorison liitto DISZ julkaisi vetoamuksen nuorisotyöläisten vallankumouskomiteoiden perustamisesta. Vetoamuksessa kansamme vapaussota on voittanut ja voiton arvioitiin uudistavan sosialismia:

”Riippumaton uusi kansallinen hallitus julistaa kansandemokraattisen järjestelmämme uudistumiseksi perusohjelman... Vallankumouksemme on saapunut rauhalliseen vaiheeseen. Nuortöyläiset, nyt on vakiinnutettava vallankumouksemme saavutukset...”

Josip Broz Titon eiliselle päivälle päivätty Unkarin puoluejohdolle osoitettu kirje luettiin radiossa kello 24. Kirjeessä Jugoslavian kansan ja Jugoslavian kommunistien liiton kerrotaan seuraavan jännittyneenä ja huolestuneena Unkarin traagisista yhteentörmäyksistä kertovia uutisia.

Tito kuvaili Unkaria tapahtumina, ymmärsi syyksi menneisyydessä tehdyt virheet ja kiisti Jugoslavian haluavan puuttua Unkarin tapahtumiin. Gomulkan aiemmin päivällä luettu kannanotto oli samansuuntainen. Siinä mainittiin traagiset päivät, pyydettiin lopettamaan taistelu sekä tukemaan kansallista hallitusta. Imre Nagyista oli tulossa hyvää vauhtia Unkarin Tito tai Gomulka.

Tiistai, 30. lokakuuta

Magyar Nemzet ilmestyi jälleen muutaman päivän tauon jälkeen. Nyt lehti oli muuttunut riippumattomaksi poliittiseksi päivälehdeksi ja korvannut otsikkonsa alla olleen Isänmaallisen kansanrintaman nimen lehden perustajan Sándor Pethón nimellä. Ensimmäisessä pääkirjoituksessa ”Älkää riskeeratko isänmaata” lehti kerrottiin perustetun uudelleen vaarallisten, veristen ja kunniakkaiden päivien jälkeen. Pääkirjoituksessa kunnioitettiin vapaustaistelijoita ja varoiteltiin useaan otteeseen vaarantamasta isänmaata. Unkarilaisten mainittiin olevan pieni kansa ja viitattiin kansainvälisten konfliktien mahdollisuuden tulevaisuudessa.

Kun Imre Nagy oli sunnuntaina puhunut kansallisesta liikkeestä, tiistain lehdissä käytetty termistö alkoi yleisesti vaihdella. Yliopiston opettajenkilökunta vaati esimerkiksi vapautta yliopistoille ja kirjoitti vallankumouksesta, vapaussodasta ja kapinallisista. *Népszava* vaati sururaameissa ikuista kunniaa vallankumuksemme sankarivainajille. Nyt tapahtumia verrattiin myös vuoteen 1848, ja molemmissa vapaussodan tulkittiin lähteneen liikkeelle sisäisen ja ulkoisen vapauden puolesta. Näin menneen esimerkin avulla historia oli tuotu osaksi nykyisyyttä.

Szabad Ifjúság kertoi, ettei se ymmärrä Neuvostoliiton radion kertoneen vielä sunnuntai-iltana vastavallankumouksellisten ryhmien kapinasta Budapestissa. Jos lehden mukaan kyse olisi lyhyemmästä ajasta, niin siitä voisi syyttää tiedonkulkua, mutta tästä ei näyttänyt olevan kysymys. Lehdessä viitattiin Nagyin tulkintaan kansallisesta liikkeestä, joka seuraavassa lauseessa samaistettiin vallankumoukseen. Itse lehti muuttui työtätekevien nuorten lehdestä vallankumouksellisen unkarilaisen nuorison lehdeksi.

Kolmen vasta perustetun lehden numerot ilmestyivät: *Függetlenség* (Riippumattomuus), *Magyar Szabadság* (Unkarilainen vapaus) ja *Magyar Honvéd* (Unkarilainen maanpuolustaja). Insinööri József Dudásin johtaman unkarilaisen kansallisen komitean lehti *Függetlenség* ei ensimmäisessä numerossaan hyväksynyt koalitiollahitusta. Seuraavassa erikoisnumerossa saman artikkelin otsikko oli täsmentynyt siten, että ”Emme tunnusta nykyistä hallitusta”. Otsikon alla julkaistiin 25 kohdan ohjelma, jossa haluttiin YK:n turvallisuusneuvoston tunnustavan sotatilan Unkarissa ja lähettävän apua. Kirjoittaja tuki Kádaria, Nagyia ja Kovácsia, vaati demokraattisia puolueita sekä täysiä kansalaisvapauksia. Kirjoittaja vaati myös roomalaiskatolisen kardinaali József Mindszentyn vapauttamista, mikä toteutui myöhään saman päivän iltana.

Uusi puolueen Budapestin ensimmäinen sihteeri vetosi kommunisteihin, että heidän velvollisuutensa on liittyä perusteilla olevaan kansalliskaartiin työväenvallan puolustamiseksi. Radiossa kerrottiin, että viime viikolla yli 50 prosenttia maailman lehdistön ja läntisten radioasemien materiaalista käsitteli Unkaria. Muina päivän uutisina saatiin tietää esimerkiksi olympiajoukkueen koostumusta muutetun, ja että kolme neljästä aiemmasta johtajasta jäi joukkueen ulkopuolelle. Ensimmäistä kertaa lähtö oli peruuntunut jo sunnuntaina.

Päivän tärkein tapahtuma oli pääministeri Imre Nagyin puhe radiossa kello 14.28. Tällöin tilanne määriteltiin jälleen uudelleen ja ilmoitettiin monipuoluejärjestelmän perustamisesta eli palaamisesta vuoden 1945 tilanteeseen. Kun ministeri ensimmäisellä lauseella kohdisti sanansa työtätekeväälle kansalle, työläisille, talonpojille ja älymystölle, seuraavassa lauseessa hän määritteli tilanteen:

”Isänmaassamme on yhä laajasti kehittyvä vallankumous, demokraattisten voimien valtava liikehdintä asetti isänmaamme tienhaaraan. Maan elämän edelleen demokratisoinnin hyväksi yksipuoluejärjestelmän lakkauttamisella hallitus tulee asettumaan vuonna 1945 uudellen syntyneiden koalitiopuolueiden demokraattisen yhteistyön perusteisiin.”

Tämän jälkeen Nagy ilmoitti uudesta koalitionhallituksesta, johon kuuluivat Imre Nagy, Zoltán Tildy, Béla Kovács, Ferenc Erdei, János Kádár, Géza Losonczy sekä sosiaalidemokraattisen puolueen määräämät henkilöt. Seuraavaksi kansallinen hallitus vetosi pääministerin suulla neuvostojoukkojen komentajaan joukkojen vetäytymisen aloittamiseksi.

Zoltán Tildyn ja Ferenc Erdein ohella myös valtioministeri Kádár ilmoitti tukensa hallitukselle. Muiden tavoin hän ei pukenut sanottaansa vallankumousformulaan vaan käytti nimitystä veljessota. Vaikka muotoilu voi olla myös satunnainen, yhtä hyvin se voi kuvata puhujan omaa käsitystä vallankumouksesta tai pyrkimystä osoittaa sanat kommunistiselle erityisyleisölle. Kádár puhui yksinvaltansa menettäneen puolueen johtajana eikä vain valtioministerinä, sillä puolueen lauantaiseen tiedonantoon verrattuna hän ja Nagy olivat jo tekemässä vastavallankumousta.

Illan aikana kansallisen vallankumouksen kunniakasta voittoa tervehdittiin myös maaseudulta. Kansallisen talonpoikaispuolueen ja pienviljelijäpuolueen ilmoitettiin aloittaneen jälleen toimintansa. Radio muutti nimensä *Szabad Kossuth Rádióksi* (Vapaa Radio Kossuth). Ulkomailta AFP kertoi muun muassa, että emigraatiossa elävä entinen pääministeri Ferenc Nagy oli matkustanut takaisin Pariisiin Wienistä, jossa hän oli ollut vierailulla.

Alkuillasta József Értavi vetosi yhdeksännessä kaupunginosassa vielä taisteleviin kapinallisiin ja varoitti mahdollisuudesta, että joku arvioi kapinallisten motiivit väärin. Odotushorisontin perusteella pi-

demmälle meneminen palvelee vastustajan asiaa ja hallituksella, puolueella ja kansalla on se näkökanta, että vastarinta aiheuttaa nyt vahinkoa. Kello 22.43 radiossa esitettiin vetoamus, jonka tunnetuin allekirjoittaja oli eversti Pál Maléter. Siinä tähän astisten saavutusten säilyttämisen rinnalla vedottiin alkavaan itsenäisen ja suvereenin Unkarin tasavallan luomiseen, missä 23.10. oli *kansamme* ja taistelevan *liikkeemme* suurin päivä, ja neuvotteluihin hallituksen kanssa. Ilmoitettiin myös eri taistelevien ryhmittymien nimeen perustetusta IX kaupunginosan vallankumouksellisen nuorison komiteasta. Päätöstä perusteltiin sillä, että ryöstelevät ainekset ja bandiitit vaarantavat kansan elämän, henkilökohtaisen sekä kansan omaisuuden ja sitä kautta koko kehityksen.

Keskiviikko, 31. lokakuuta

Népszava uutisoi eiliset ministereiden puheet arviolla, että voittoisan vapaussodan jälkeen sisäpolitiikassa on tapahtunut ratkaiseva käänne. Pienessä uutisessa kysyttiin myös, mitä tapahtui *Köztársaság térillä* (Tasavallan aukio). Uutisessa raportoitiin lyhyesti taistelusta, joka vahvistusten jälkeen päättyi aukiolla sijaitsevan puoluetalon valtauksen. Artikkelin viimeisessä lauseessa sanottiin kansan hillittömän vihan tulvineen rakennusta puolustaneisiin valtionpuolustajiin, eli ÁVH:n edustajiin.

Muista lehdistä *Magyar Függetlenség* huomioi myös edellisen. Lehdessä julkaistiin vetoamus, jossa nimimerkki ”Taistelijat” vetosi kaikkiin vapaustaistelijoihin ja mainitsi aukion nimeltä. Nimimerkki esitti, ettei ÁVH:n jäseniä tapettaisi vaan saatettaisiin oikeuden eteen.

Useat lehdet julkaisivat uutisen Neuvostoliiton hallituksen tiedotteesta, jossa se on valmiina aloittamaan neuvottelut. Neuvostoliitto käytti useita kertoja Unkarin yhteydessä nimitystä tapahtumat. Mainittiin myös, että sotilaskomentajille on annettu käsky vetäytyä Budapestista. Muista lehdistä poiketen *Magyar Függetlenség* julkaisi pitkän tiedonannon kokonaan, jolloin kävi ilmi muilta uutiskynnyksen alle jäänyt käsitys vastavallankumouksellisista voimista, jotka käyttävät tilannetta hyväkseen ja haluavat palauttaa vanhan tilanomistajakapitalismin.

Vallankumouksellisten voimien valtuutetut ja kansanarmeijan vallankumousneuvoston lähetystö esittivät radiossa vaatimuksiaan kello 10.55. Niihin kuuluivat muun muassa ero edellisestä vuonna perustetusta Varsovan liitosta, aseellinen vastarinta sekä vallankumousoikeuksien perustaminen. Radio esitti toivomuksen, ettei ulkomailta tulevia unkarinkielisiä lähetyksiä enää häirittäisi. Yliopiston vallankumouksellinen opiskelijakomitea vaati vanhoja stalinisteja karkotettaviksi hallituksesta.

Kansallisen talonpoikaispuolueen *Szabad Szón* (Vapaa sana) ensimmäisen numeron yhteyteen oli kirjoitettu 24. vuosikerta ja etusivulle julkilausumien lisäksi painettu Unkarin hymnin sanat. Jatkuvuuteen vetosi myös esimerkiksi 3.11. ilmestynyt uskonnollinen *Szív* (Sydän), sillä sen ensimmäisen numeron vuosikerraksi oli merkitty XL.

Nyt radiossa luettiin monia lehtiä ja kerrottiin monilta tahoilta vaadittavan, että parlamentin katolla oleva punainen tähti on laskettava alas. Budapestin ja Wienin väliseltä tieosuudelta raportoitiin tulevista lääkkeistä, hedelmistä ja yhdestä SS-sotilaasta, joka aikoi mennä rajan yli tiedustelemaan maastoa. Ulkomaan uutisista brittien ilmavoimien kerrottiin tehneen lentoiskun Kairoa vastaan.

Pécsissä entinen pienviljelijöiden pääsihteeri Béla Kovács sanoi, ettei kukaan unelmoi vanhasta maailmasta, sillä kreivien, pankkiirien ja kapitalistien maailma on lopullisesti sulkeutunut. Kovácsille oikea pienviljelijä ei ole se, joka tänään ajatteli vuotta 1939 tai 1945. Pienviljelijäpuolueen seinälehdissä vallankumouksen arvioitiin voitaneen ja uuden elämän odotettiin alkavan. Eräässä julisteessa viitattiin Kossuthin henkeen ja toisessa tunnuksena oli ”Jumala, isänmaa, perhe”. Myös kristillisiä puolueita alkoi syntyä.

Torstai, 1. marraskuuta

Useita vasta perustettuja mutta myös ”vanhoja” lehtiä alkoi ilmestyä: riippumaton poliittinen päivälehti *Magyar Világ* (Unkarilainen maailma), nuorisotyöläisten vallankumouksellisen neuvoston *Magyar Ifjúság* (Unkarilainen nuoriso), vapaiden ammattiliittojen *Népakarat* (Kansan tahto), *Paraszt Függetlenség* (Talonpoikien Riippumattomuus) kuten myös pitkän tauon jälkeen uudelleen ilmestyvä pienvil-

jelijäpuolueen *Kis Újság* (Pienet uutiset). *Népszavasta* oli tullut sosialidemokraattisen puolueen lehti.

Radion sanomalehtikatsaus alkoi maininnalla kunniakkaan vallankumouksemme kymmenennestä päivästä. Eversti Pál Maléterista oli tullut aamuyöllä puolustusministerin sijainen ja kenraalimajuri Béla Királysta Budapestin sotilaskomentaja. Budapestiin kantautui tietoja, joiden mukaan Gerő, Piros ja Hegedüs olivat paenneet Neuvostoliittoon.

Taisteluihin osaa ottaneesta tehdasvartiostosta sekä armeijan ja poliisin edustajista muodostettiin Királyin johdolla Vallankumouksellinen asevoimakomitea, jonka tavoitteena oli koordinoida eri ryhmittymien toimintaa. Organisaatiota luodessaan Király löysi sille selkeän analogian menneisyydestä, mikä kävi ilmi myös annetusta tiedotteesta. Siinä kansalliskaartit olivat ”vuoden 1848 kunniakkaan vallankumouksen ja vapaussodan sankarillisten kansalliskaartien perillisiä”. Király yhdisti uudet kaartit myös niihin, jotka ”1849 keväällä murskasivat aggressiiviset voimat”.

Vuosi 1848 esiintyi erään radiossa haastatellun vapaustaistelijan käsityksessä oman taistelunsa tavoitteista sekä välillisesti myös kansallisen talonpoikaispuolueen uudessa nimessä Petőfi-puolue. Uuden puolueen suuntaa olivat hahmottelemassa muun muassa kirjailijat Gyula Illyés, László Németh, Áron Tamási ja Péter Veres.

Kirjailijaliitto antoi julkilausuman (kaikki edellisessä kappaleessa mainitut henkilöt myös allekirjoittivat sen), jossa vallankumous haluttiin pitää puhtaana ja rikolliset piti viedä vapaan unkarilaisen tuomioistuimen eteen. Maaseudulta palannut kirjailija Németh arvioi kirjoituksessaan mahdollisia vaaroja vielä erikseen:

”Sillä aikaa kun aseistetun kansan huomio kääntyy neuvostojoukkojen lähtemiseen, uuteen asemaan pyrkivät ihmiset, jotka odottavat vanhan loiston palaamista, valloittavat asemat ja tekevät vallankumouksesta vastavallankumouksen, vuoden 1956 vapaussodasta vuoden 1919 kurssin.”

Tulevaisuus ei siis ollut vain positiivista odotusta vaan siihen liittyi myös vaaroja. Radiossa oltiin kuitenkin varmoja, ettei Neuvostoliitto halua uutta verenvuodatusta. Vuoden 1947 vaaleihin osallistunut Demokraattinen kansanpuolue ilmoitti seisovansa vanhan ohjelmansa takana, ja reformoitu kirkko alkoi järjestellä toimintaansa.

Kello 19.50 Imre Nagy piti radiossa lyhyen puheen, jossa hän ilmoitti Unkarin kansantasavallan puolueettomuudesta. Kansallisen vallankumouksen saavutusten vakiinnuttaminen ja kehittäminen oli toiveena ilman, että ne haluttiin liittää mihinkään valtaryhmittymään. Pääministeri arvioi Unkarin kansan vuosisataisen unelman toteutuneen samoin kuin vallankumouksellisen taistelunkin, jossa menneen ja nykyisten sankarien saavutukset lopulta veivät voittoon vapauden ja riippumattomuuden asian. Näin unkarilainen idealismi näyttää asettuneen raadollisemman reaali politiikan edelle.

Puoluejohtaja János Kádárin ääni kuultiin radiossa kello yhdeksän jälkeen. Tämä ajoittui hetkeen, jolloin oli jo uutisoitu puolueettomuusjulistus, ja maassa oli periaatteessa monipuoluejärjestelmä. Kádárin puheessa vallankumous tai vapaussota ei esiintynyt, vaan termi oli kunniakas kapina. Vaikka kyseessä olisi jälleen pelkkä sattuma, niin se näyttää noudattelevan tiettyä järjestelmällisyyttä. Erilaisine variaatioineen määrittely toistui yhteensä neljä kertaa: kansamme kunniakas kapina (*népünk dicsőséges felkelése*), kapina (*felkelés*), aseellinen kapina (*fegyveres felkelés*) ja kansan kapina (*a nép felkelése*).

Nyt ei kyse ollut vuoden 1938 sanakirjamerkityksen tapaan aateiston sotaan lähdöstä, vaikka vallanpitäjä pyrkiikin määrittämään käsitettä tuekseen. Heti puheen alussa puhuja viittasi sosialismin puhtaisiin ihanteisiin, jotka stalinismin unkarilaiset edustajat, Rákosi ja klikki, olivat turmelleet. Kansan kunniakkaan kapinan kerrottiin karistaneen rákosilaisen herruuden, saavuttaneen kansan vapauden ja valtakunnan riippumattomuuden, joita ilman ei voi olla sosialismia. Tämän jälkeen puhe siirtyi koskemaan odotushorisonttia.

”Joko tulee tarpeeksi voimaa unkarilaisten demokraattisten puolueiden saavutusten vahvistamiseen tai joudumme kohtamaan avoimen vastavallankumouksen. – Siksi unkarilaisten nuorten, sotilaiden, työläisten ja talonpoikien veri ei virranut, että Rákosin suuntaista itsevaltiutta seuratkoon vastavallankumouksen herruus.”

Kádár ei määritellyt suoraan, mitä vastavallankumouksen herruus tarkoitti vaan viittasi sen mahdollisuuteen. Jälleen tähän astinen kehitys hyväksyttiin mutta tästä eteenpäin oli jo puolustettava saavutuksia. Luokkataistelu ei välttämättä pääty voitollisesti ja nyt ollaan vallinnan edessä. YK:ta ei ymmärretty neutraaliksi organisaatioksi, kun

sitä seuraavassa muisteltiin muutaman vuoden takaisen Korean sodan yhteydestä.

”Emme taistelleet siksi, että työväenluokan kädestä riistetään kaivokset ja tehtaat, talonpojilta maat. Kapina joko turvaa kansaamme varten demokratian perustavaa laatua olevat saavutukset, kokoontumis- ja järjestäytymisoikeuden, henkilökohtaisen vapauden ja turvallisuuden, oikeusjärjestelmän, lehdistönvapauden, humanismin ja inhimillisyyden tai vaivumme takaisin vanhan herruusmaailman vankeuteen ja sillä yhdessä vieraan palvelemiseen. Vakava ja hälyttävä vaara on, että vieras väliintulo saattaa maamme Korean traagiseen kohtaloon... tulee puolustaa Unkarin tasavallan saavutuksia, maareformia, tehtaitten, pankkien, kaivosten yhteisomistusta, kansamme kiistämättömiä sosiaalisia ja kulttuurisia saavutuksia.”

Seuraavaksi Kádár kutsui työtätekeviä uuteen puolueeseen, jonka nimi on Unkarin sosialistinen työväenpuolue (*Magyar Szocialista Munkáspárt*, jatkossa MSZMP). Kádárin puheen perusteella puolueeseen saattoivat liittyä kaikki työtätekevät, jotka eivät ole vastuullisia Rakosin klikin rikollisesta politiikasta. Kongressia valmisteli toimikunta, johon kuuluivat Kádárin lisäksi Ferenc Donáth, Sándor Kopácsi, Géza Losonczy, György Lukács, Imre Nagy ja Zoltán Szántó. Nimen perusteella uusi puolue pyrki kehittymään yleispuolueesta intressipuolueen suuntaan: entistä työtätekevää edusti nyt suppeampi käsite työläinen ja mukaan otettiin lisäksi erityismääre sosialistinen.

Samassa yhteydessä Kádár ilmoitti puolueen uudesta lehdestä, jonka nimi oli *Népszabadság* (jatkossa viitteissä NSZ). Entinen *Szabad Nép* ”Vapaa kansa” oli nyt ”Kansan vapaus”. Siinä adjektiiviattribuutti *szabad* oli muutettu *-ság* -johtimella abstraktimmaksi substantiiviksi *szabadság*. Kun ennen pääsana oli kansa, nyt se oli sen ymmärretty vapaus.

Toissailtana vapautettu kardinaali Mindszenty oli saanut tervehdyssähkeen paavilta ja puhui lyhyesti radiossa kello 20.24. Kun valtakumousmääre oli tähän saakka pidetyissä puheissa etusijalla, kardinaali määrittäytyi tervehdyksessään vapaussotapuolueen kannattajiin. Kardinaali oli itse konkreettisesti vapautunut, ja hänen arviotaan meneillään oli vapaussota, jossa ihailtava sankaruus oli vapautanut isänmaamme.

Perjantai, 2. marraskuuta

Budapestissa ilmestyi useita uusia sanomalehtiä: sosialistisen työväenpuolueen *Népszabadság*, Petőfi-puolueen *Új Magyarország* (Uusi Unkari), nuortyöläisten vallankumouksellisen komitean *Forradalmi Ifjűmunkás* (Vallankumouksellinen nuortyöläinen) ja *Esti Hírlap* (Ilta Uutiset). Lehtien otsikoissa välittyi ilo saavutetusta puolueettomuudesta ja itsenäisyydestä.

Myös ulkomaan uutisia alkoi ilmestyä lehtiin entistä enemmän. Aiemmin *Népszava* oli ensimmäisenä uutisoinut ulkomaisia kommentteja otsikolla ”Unkarin tapahtumien vastaanotto” (29.10.) ja ”Maailman lehdistö unkarilaisesta vapaussodasta” (30. ja 31.10.). Nyt suuri osa niistä käsitteli tilannetta Suezilla, YK:n roolia ja Unkarin kommentointia. *Igazság*issa presidentti Eisenhower lupasi Yhdysvaltojen olevan valmiina vapaan Unkarin auttamiseen ilman ehtoja. *Magyar Nemzet* kirjoitti isänmaan olevan vaarassa ja uusien neuvostojoukkojen saapumisen olevan ristiriidassa Neuvostoliiton 30.10. tiedonannon kanssa. *Magyar Világ* huomioi saman tiedonannon, jossa myös vastavallankumoukselliset olivat esillä. Lehti kysyi otsikossaan ”Yhä vielä vastavallankumoukselliset?”. Kirjoittaessaan vastavallankumouksesta toimitus käytti koko ajan sanan ympärillä lainausmerkkejä.

Neuvostoliiton tulkinnan arvioitiin tarkoittavan, että vastavallankumouksellisiksi luokitellaan ne, jotka ovat yksipuoluejärjestelmää vastaan ja haluavat salaiset vaalit. Kenenkään ei todeta kaivavan perustuksia kansandemokratian alta ja vedottiin unkarilaisten haluavan todellista kansanvaltaa. Jos Neuvostoliitto kuitenkin ymmärsi byrokraattista kansanvastaista klikkidiktatuuria kansandemokratiana, niin siitä haluttiin sanoutua selkeästi irti. Mainittiin myös, ettei tulevaisuudessa tehtaita aiota antaa pääomalle eikä maata suuromistajille.

Petőfi-puolueen *Új Magyarország* kirjoitti puolueen ideologian olevan löydettävissä runoilijoiden Sándor Petőfin, Mihály Vörösmartyn, Endre Adyn ja Zsigmond Móriczin kirjoista. Määrittely oli lainattu kirjailija Gyula Illyésin puheesta eikä sitä selitetty sen tarkemmin. Poliittisen kokemustilan muovaajana kulttuuri on jälleen esillä, sillä myös kirjallisuusliiton *Irodalmi Újság* julkaisi useita runoja ja lainasi etusivullaan Petőfin runoa *Ismét magyar lett a magyar* (Unkarilaisesta tuli jälleen unkarilainen).

Uusi *Népszabadság* siirtyi osittain vallankumouspuheen taakse. Adjektiivina vallankumouksellinen esiintyi usein mutta otsikossa ilmaisu voittanut vallankumouksemme mainittiin vain Béla Királyin kirjoittamassa artikkelissa. Uuden puolueen seinälehti kutsui konfliktia kunniakkaaksi kapinaksi. Toisessa lehtisessä puhuttiin 23.10. alkaneesta vallankumouksellisesta joukkoliikkeestä.

Vainajien muistopäivää, kuolleiden päivää (*Halottak napja*) vietetään Unkarissa 1.11. ja radiossa kerrottiin eilen kaupungissa olleen miljoona kynttilänvaloa kuin yhdellä suurella hautausmaalla. Kävi ilmi, että vuonna 1947 lakkautettu riippumattomuuspuolue on perustettu uudelleen 31.10. Kerrottiin myös Rákosin huvilasta löytyneestä puolueen jäsenkirjasta, jota sääntöjen mukaan piti kantaa aina mukana. Erillisessä kansainvälisessä lehdistötilaisuudessa Pál Maléter viittasi kapinaan, jota kukaan ei järjestänyt. Neuvostoliiton joukot aiottiin katsoa Varsovan liittoon kuulumattomiksi ja siten niitä aiotaan vastustaa. Tilaisuudessa Maléter esitteli polttopulloja.

Hallitus muistutti Neuvostoliiton lähettilästä joukkojen vetämisestä. Kello 19 jälkeen luetussa tiedonannossa huomautettiin uusia joukkoja saapuneen rajan yli. Luettiin myös YK:n pääsihteerille lähetetty tiedonanto, jossa pää- ja ulkoministeri Imre Nagy ilmoitti uusien joukkojen virtaamisesta Unkariin, maan eronneen Varsovan liitosta ja kääntyvän YK:n puoleen itsenäisyyden takaamiseksi. Imre Nagy pyysi myös asian ottamista turvallisuusneuvoston käsittelyyn. Myöhään illalla tullessa sähkössä Unkarin tilanne kerrottiin otettavan käsittelyyn äänin 9 – 1.

Lauantai, 3. marraskuuta

Turvallisuusneuvoston istunto täytti päivän lehtien etusivut. Yhdysvaltojen edustaja sanoi, ettei YK voi olla toimeettomana unkarilaisissa tapahtumissa. Unkarin lähettilästä läntiset edustajat eivät pitäneet uskottavana ja toivoivat Budapestista erityislähettilästä. Tilanetta lauantaina selviteltyt lähetystö arvioi Unkarin ja Neuvostoliiton suhteiden poikkeuksellisen huononemisen syyksi sen, että Gerón-Hegedüksen klikki kutsui neuvostojoukot pääkaupunkiin. Tiedonannossa Unkarin vallankumous ei suuntautunut Neuvostoliittoa vastaan valtiona, vaan päätavoite oli neuvostojoukkojen vetäytyminen. Lähetystö kiisti, että vallankumouksessa näytettäisiin tietä fasismille.

Népszabadság välitti Pekingistä Tassin uutisen, jossa Kiina piti Neuvostoliiton 30.10. tiedonantoa oikeana ja siten tuki uudistuspyrkimyksiä. Pääkirjoituksessaan *Népszabadság* viittasi, että uusi sosialistinen puolue haluaa olla unkarilaisen vallankumouksellisen työväenliikkeen perillinen. Tilanne määriteltiin kahdesti kansalliseksi demokraattiseksi kapinaksi ja kerran kansalliseksi kapinaksi, mutta muutoin kirjoitus ei tuntenut vallankumousta. Sen sijaan sisäsivujen uutisissa tulkinnat vallankumous ja vapaussota toistuivat.

*Magyar Függetlenség*issä haastateltu neuvostosotilas kertoi, että heidän käskettiin taistella fasisteja vastaan. *Népszavan* uutisessa sosialidemokraattien Anna Kéthlyn mielestä Unkarista tulee sosialistinen maa. Yliopistonuorten lehden *Magyar Jövő* (Unkarilainen tulevaisuus) ensimmäisessä pääkirjoituksessa opiskelijat sanoivat tarttuneensa kriisin hetkinä kynään.

Hallituksen kokoonpano muuttui neljännen kerran. Pääministeri Imre Nagyista tuli nyt myös ministerineuvoston ulkoministeri. Hänen lisäksi hallituksessa oli kymmenen valtioministeriä. Sosialistisella työväenpuolueella eli lähinnä kommunisteilla sekä sosialidemokraateilla että pienviljelijöillä oli kullakin kolme ministerinsalkkua ja petöfiläisillä kaksi. Jos käytetään jaottelua sosialistit ja ei-socialistit, niin kysymyksessä oli sosialistienemmistö 6 – 5 lukuunottamatta Pál Maléteriä, joka hänkin aiemmin oli kommunistipuolueen jäsen.

Kello 20 kardinaali József Mindszenty puhui radiossa. Sisäisen tilanteen osalta Mindszenty otti esille pysähtyneen tuotannon ja suoranaisten nälän uhkan. Kardinaalin kokemuksen perusteella vapaussotansa oli taistellut luuksi laihtunut kansa. Tämän takia ensimmäisenä tehtävänä oli tuotannon palauttaminen. Silloin kun tämä on tehty, kardinaalin mukaan ”tietäkööt kaikki maassa, että käyty taistelu ei ollut vallankumous vaan vapaussota”.

Mindszenty käytti vapausmetaforaa vallankumouksen sijaan, ja tässä hänen tulkitaan laatineen analogian vanhoihin vapaussotatulointoihin. Kardinaalille meneillään oli vapaussota järjestelmästä, jota ei uudisteta tai kumota vaan siitä vapaudutaan. Järjestelmänä Mindszenty ei tunnustanut kansandemokratiaa nimeltä vaan neljässä kohdassa puhui sodan jälkeen syntyneestä valtiomuodosta kukistettuna järjestelmänä.

Kun Mindszenty esimerkiksi käytti ilmausta kukistuneen järjestelmän perilliset, hän ei yksilöinyt heitä tarkemmin. Kardinaali vetosi, että laillisen vastuun pitää toteutua kaikessa laajuudessaan, puolueet-

tomassa oikeudessa ja piti välttää henkilökohtaisia kostoja. Puheen lopussa Mindszenty kertoi me-muodossa odottavansa uskonnon ope- tuksen vapaata järjestämistä ja katolisen kirkon instituutioiden, seu- rojen sekä lehdistön palauttamista. Monia tulkintoja mahdollistivat myös puheen loppupuolella lausutut sanat kirkollisesta linjasta.

”Samassa asemassani mainitsen lyhyesti sen lisäksi informoi- dakseni maan 6,5 miljoonaa katolista uskovaista, että kukiste- tun järjestelmän väkivaltaisuuden ja erikoisuuden kaikki jäljet lopetamme kirkollisella linjalla. Tämä toteutuu vanhasta us- konnostamme ja moraliopistamme ja kirkon ikäisistä oikeus- säännöistä itsestään selvästi.”

Aiemmin Mindszenty oli viitannut, että tarvitaan kansainvälisessä valvonnassa toteutettavia rehellisiä vaaleja, joihin kaikki puolueet voivat osallistua. Itse kardinaali aikoi puolueettomaksi ja arvioi myös asemansa perusteella kuuluvansa puolueiden ulkopuolelle. Aiemmin tämä ei silti ollut estänyt häntä ottamasta kantaa esimerkiksi sekä natsimiehitykseen että vuoden 1945 vaaleihin.

Puheen jälkeen Petöfi-puolueen edustaja sanoi radiossa, ettei nykyinen hallitus luonnollisestikaan toimi vuoden 1945 koalition sisäisillä perusteilla. Puhuja listasi seitsemän erilaista tavoitetta, joista ensimmäisenä hallitus piti sosialistisia saavutuksia. Muut kohdat kä- sittelivät lähinnä ystävällisiä suhteita muihin sosialistisiin maihin ja neuvostojoukkojen vetäytymistä.

Sunnuntai, 4. marraskuuta

Kello 5.20 Imre Nagy puhui radiossa ja sanoi neuvostojoukkojen aamunkoitteessa aloittaneen hyökkäyksen pääkaupunkia vastaan. Pääministerin tulkinnan mukaan tarkoituksena on kukistaa laillisesti valittu Unkarin demokraattinen hallitus, joukkojen olevan sodassa ja hallituksen seisovan paikallaan. Puheen jälkeen radiossa soitettiin kansallishymni *Himnusz* ja Vörösmartyn *Szózat*.

Useita uskonnollisia lehtiä alkoi ilmestyä marraskuun 3.–4. päivi- nä. Eilisen *Szivin* (Sydän) etusivun suuri kuva esitti puhetta pitävää kardinaali Mindszentyä. Etusivun vaatimuksiin kuuluivat suhteiden solmiminen Vatikaaniin, oikeus vahvistaa sosiaalisia laitoksia, perhe yhteiskunnan perustana, täysi toimintavapaus ja kirkon koulujen saa-

minen takaisin. Eräässä pienessä uutisessa mainittiin myös, että läheisen pikkukaupungin kansalliskomitea esittää Voroshilovin kadun nimeämistä József Mindszentyn mukaan.

Demokraattisen kansanpuolueen *Hazánk* (Isänmaamme) ensimmäisen numeron iskulauseina olivat ”Jumalan kanssa isänmaamme ja vapauden puolesta” sekä vanhan sotapäällikkö Miklós Zrínyin sanat ”Älä kiusaa unkarilaista”. Kansanpuolue tulkitsi saaneensa eniten ääniä vuoden 1947 vaaleissa ja vasta väärennettyjen tulosten jälkeen päässeensä toisena parlamentiin. Pääartikkelissa tapahtumat tulkittiin vapaussodaksi, eikä termiä vallankumous esiinny. Vaikka tavoitteet myötälivä Mindszentyn puhetta, kirjoittaja asettautui myös vastustamaan kaikenlaisia restauraatiopyrkimyksiä sekä kaivosten että avainteollisuuden antamista valtiolta. Päinvastoin luettuna viime mainittu saattoi kuitenkin merkitä, että sosialisointeja haluttiin purkaa suunnitteen vuoden 1947 tasolle.

Népszabadság siirtyi pääkirjoituksessaan vallankumouksen määrittelijöiden leiriin. Lehti halusi entisen puolustusministerin oikeuteen ja asettui vastustamaan aseellisia kotietsintöjä.

Muutama tunti Imre Nagyin puheen jälkeen sisäministeri Ferenc Münnich puhui radiossa. Münnich sanoi ministereiden Antal Aprón, János Kádárin, István Kossan ja Ferenc Münnichin katkaiseen kaikki suhteensa Imre Nagyin hallitukseen sekä aloittaneen Unkarin vallankumouksellisen työläisten ja talonpoikien hallituksen perustamisen. Nagyin hallituksen mainittiin tulleen toimintakyvyttömäksi taantumuksen painostuksessa eikä hallituksessa ollut mahdollisuuksia tekoihin vastavallankumouksellista vaaraa vastaan.

Kerrottiin että ”tapettiin työväenliikkeen vuosikautisen menneisyyden kunnioitettuja taistelijoita”. Heistä mainittiin Imre Mezö ja kaksi muuta. Heidän lisäksi ilmoitettiin ”murhatun joukoittain työväenluokan ja talonpoikien kunnioitettuja poikia”. Münnich sanoi, ettemme voineet katsoa toimintakyvyttömiksi tullean hallitusjäseninä, kun ”demokratian peiton alla vastavallankumoukselliset terroristit ja bandiitit tappavat eläimellisellä tavalla parhaimpia työläis- ja talonpoikaisveljiämme”.

Itsensä vallankumouksellisten työläisten ja talonpoikien hallitukseksi luokitellut ryhmittymä määritteli tilanteen erillisessä Vetoomuksessa Unkarin kansalle. Sen ensimmäisessä kappaleessa tehtiin pesäeroa sekä Rákosin kauteen että Imre Nagyin hallitukseen. Jalon tavoitteen todettiin olleen Rákosin ja kumppaneiden rikosten korjaami-

sen sekä kansallisen riippumattomuuden ja suvereeniteetin puolustamisen. Kuitenkin Imre Nagyin hallituksen heikkouden ja liikkeeseen tunkeutuneiden vastavallankumouksellisten katsottiin vaarantaneen sosialistiset saavutukset, työläisten ja talonpoikien vallan sekä isänmaamme olemassaolon.

Uusi hallitus vetosi esiintyvän patriootteina, lupasi turvata maan riippumattomuuden ja suvereeniteetin, järjestelmän puolustamisen, lopettaa veljessodan ja turvata vaalit vallankumousneuvostoille. Hallituksen kerrottiin kansamme, työväenluokkamme ja isänmaamme intresseissä kääntyneen Neuvostoliiton sotilaskomentajan puoleen taantumuksen pimeitä voimia vastaan. Viimeisenä kohtana mainittiin hallituksen aikovan järjestyksen palauttamisen jälkeen aloittaa neuvottelut neuvostojoukkojen vetäytymisestä.

Myöhemmin päivällä unkarilaisilta radioasemilta kantautui avunpyyntöjä unkariksi, italiaksi, ranskaksi ja englanniksi. Englanninkielisessä lähetyksessä pyydettiin esimerkiksi Yhdistyneitä Kansakuntia lähettämään laskuvarjojoukkoja Länsi-Unkariin. Seuraavina päivinä jäljellä olevat radioasemat ilmoittivat kovista taisteluista unkarilaisten ja neuvostojoukkojen välillä.

* * *

Laajempi aseellinen vastarinta Budapestissa jatkui marraskuun puoliväliin ja passiivisena vuoden 1957 puolelle. Marraskuussa 1956 Budapestin työläisneuvosto järjesti vielä esimerkiksi kahden vuorokauden yleislakon 22.–23. päivinä. Kun kansannousun alkamispäivästä oli kulunut kuukausi, mielenosoitusaktina kaupungin katujen on kerrottu tyhjentyneen täysin kello 14–15 välillä. Symbolinen vastarinta jatkui naisten mielenosoituksella 4.12.

Sotatila julistettiin 11.12. ja se kesti maaliskuun loppuun. Ensimmäiset kuolemantuomiot langetettiin jo joulukuun puolivälin jälkeen (esim. Felkay 1989).

Imre Nagy pakeni lähimpine työtovereineen Jugoslavian lähetystöön, josta hän kieltäytyi tunnustamasta uutta hallitusta. Vastoin luvattua turvallista kotiinpaluuta Nagy työtovereineen vietiin Romaniaan ja sieltä Unkariin oikeuden eteen. Noin 200 000 pakolaisen joukossa oli myös kardinaali Mindszenty, joka pakeni Yhdysvaltojen suurlähetystöön ja asui suurlähetystössä vuoteen 1971 saakka.

2.2. Menneisyyteen vetoaminen järjestyksen luojana

Aikalaisittain lukemattomista Unkarin kansannousuun liittyneistä positiivisista odotuksista tärkeimpiä olivat vapautuminen Rákosin ajan vallankäytöstä, pyrkimys suvereenin valtion ja ainakin nimityksellisesti sosialistisen demokratian luomiseen. Negatiivisina odotuksina läsnä olivat vain hieman yli kymmenen vuoden takainen kokemus fasismista, pelko kansainvälisistä konflikteista ja paluu maailmansotien väliseen Horthyn vastavallankumoukselliseksi luonnehdittuun järjestelmään.

Puolueen tasolla odotus restauraatiosta ja käsite kansan vihollisista muuttui ensin vastavallankumoukselliseksi taantumukselliseksi elementeiksi ja aseelliseksi hyökkäykseksi. Sen jälkeen vedottiin traagisiin päiviin ja veljessotaan, taistelun jatkamisen vastavallankumouksellisuuteen, vaikeista koettelemuksen tunteista kapinajohdannaisiin sekä viimein Kádárin hallituksen vallankumoukseen.

Hallituksen tasolla, mikä usein kulminoitui Imre Nagyihin, näkemykset olivat jonkin verran liberaalimpia: ensinnäkin mielenosoittajien joukossa olevat vihollisaineokset ja sitten traagiset tapahtumat tai vähemmistöissä olevat vastavallankumoukselliset. Usein käännekohdana pidetyssä Nagyin 28.10. puheessa ensin tulivat traagiset veriset tapahtumat. Kansanliike ja kansallisdemokraattinen liike eivät sisältäneet vielä varsinaista vallankumousmuotoilua, vaikka ne pian sellaisiksi tulkittiinkin.

Erillisten *organisaatioiden* tasolla kirjailijat puhuivat vallankumouksellisesta tilanteesta jo mielenosoituspäivänä. DISZ ja yliopiston henkilökunta yhdistivät kansallisen liikkeen vallankumoukseen pääministerin 28.10. puheen jälkeisenä päivänä. Puoluelehti vältteli vallankumoustermin käyttöä, kunnes uudessa *Népszabadságissa* termistö esiintyi ensin adjektiiveina ja päättyi 4.11. pääkirjoitukseen.

Katutason toimijoilla, joilla ei ollut varsinaista asemaa ennen 23.10., käsitys vapaustaistelijoista ja/tai vallankumouksellisista esiintyi ensimmäisen kerran 25.–26.10., jolloin se haettiin vuodesta 1848 ja Sándor Petőfin runoudesta. Yksiselitteisemmin vapausota-tulkinnan taakse asettuivat kardinaali Mindszenty (1.11.) ja demokraattinen kansanpuolue (4.11.).

Ulkomaisista kommentteista Nagyia varovasti tukeneet Tito ja Gomulka puhuivat traagisista päivistä tai tapahtumista – eivät vallankumouksesta. Neuvostoliitolle vastavallankumouksen lisäksi termi

”tapahtumat” näytti olevan myös käytössä. Läntisissä kommentteissa käytettiin jonkin verran vallankumoustermiä mutta tarkastellun aineiston perusteella esimerkiksi YK:ssa neutraalimmat arviot tyyliin tilanne, kysymys ja asia olivat esillä.

Kokonaisuutena kysymys oli suuresta menneisyydestä, joka asetti toimijoille vaatimuksia. Kokemustilasta vuosi 1848 kaivettiin hyvin nopeasti, mutta argumentaatiossa esiintyivät myös vuodet 1919 ja 1945. Myös termi *kansallinen* alkoi määritellä politiikkaa varhaisessa vaiheessa, ja usein toistui sellaiset sanat kuin unkarilainen (*magyar*), kansallinen (*nemzeti*) ja kansakunta (*nemzet*). Vapausota tulkittiin voittoisaksi ja kunniakkaaksi luonnehdittiin niin vallankumousta, kapinaa, voittoa kuin vaarallisia verisiä päiviäkin. Termi traaginen kanonisoii niin yhteentörmäyksiä, aseellista konfliktia, verisiä päiviä, tapahtumia kuin kohtaloakin.

Konkreettista ja välitöntä poliittista merkitystä tulkinnoilla oli siten, että ensin tehtiin analyysi, josta seurasi jonkinlainen toiminta: Nagy ilmoitti 30.10. puheessaan ensin vallankumouksen saavutaneen tavoitteensa ja sen jälkeen kertoi monipuoluejärjestelmän perustamisesta. Sitä ennen Stalinin symbolit tie, silta ja aukio hävisivät periaatteessa päivä sen jälkeen, kun Nagy oli puhunut kansallisdemokraattisesta liikkeestä – itse patsas kaadettiin jo ensimmäisenä iltana. Näiden symbolien tilalle tarjottiin jälleen juhlapäivää 15.3., Kosuth-vaakunaa ja myös armeijan puhuttelu palautettiin vielä ennen monipuoluejärjestelmää.

Kansannousussa historia ei ollut vain oppimestari vaan politiikalla konkreettisesti myös pyrittiin toistamaan historiaa. Jo Petőfin ja Bem patsaat toivat esiin analogian vuoteen 1848, jota politiikassa oli tosin käytetty myös esimerkiksi kansallispäivänä maaliskuussa 1942. Myös Stalinin patsaan kaatamisella oli edeltäjänsä, sillä partisaanit olivat räjäyttäneet lokakuussa 1944 fasismin symboliksi tulkitun pääministeri Gömbösin patsaan.

Kohteena oli patsas, vaikka räjäyttäjät olisivat halutessaan voineet keskittyä esimerkiksi vihollisen huoltokohteisiin. Yhtenä esimerkkinä tämä saattaakin kieliä koko unkarilaisen politiikan vahvasta symbolisesta ulottuvuudesta, missä politiikalla pyritäänkin toistamaan historiaa osana nykyisyyden valtakamppailua. Ongelmalliseksi tämä muodostui silloin, kun itse traditiot ovat ristiriitaisia eivätkä myöskään eri yleisöjen käsityksissä yksinomaan positiivisia.